

ВІДГУК

офіційного опонента
на дисертацію Сіроткіної Марії Вячеславівни на тему:
«ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА КОМПРОМІС У
КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ»,
підготовлену на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за
спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова
експертиза; оперативно-розшукова діяльність (081- Право)

Актуальність теми. Процеси гуманізації та демократизації українського суспільства, які зараз тривають, реформи у сфері діяльності правоохоронних органів нашої держави, системи судоустрою, здійснення судочинства впливають на характер правових норм, зміст законодавчих конструкцій, і, як наслідок, – на якісне оновлення окремих інститутів і галузей права. Поряд з цим, у зв'язку з приведенням кримінального процесуального законодавства України відповідно до визнаних міжнародно-правових стандартів, певної модифікації зазнає і процедура кримінального провадження. Пріоритетним визнано застосування диференційованого підходу до вирішення кримінально-правових та кримінально-процесуальних конфліктів за допомогою альтернативних, компромісних процедур, про ефективність яких свідчить досвід правозастосування в прогресивних державах світу.

На сьогодні формами реалізації права на компроміс у вітчизняному кримінальному процесі є можливість досягнення угоди про примирення між потерпілим та підозрюваним, обвинуваченим або угоди про визнання винуватості, звільнення особи від кримінальної відповідальності, що значно впливає на якість та швидкість досудового розслідування і здійснення правосуддя. Усе більшої актуальності набуває необхідність запровадження процедури медіації у вітчизняне законодавство.

За останні десятиліття вітчизняними науковцями здійснено чимало наукових розробок, присвячених різноманітним теоретичним та практичним аспектам досліджуваної проблематики. Серед них наукові праці Р. Ф. Аракелян, І. В. Басистої, Ю. В. Бауліна, І. В. Глов'юк, В. О. Гринюка, В. В. Землянської, В. С. Кузьмічова, Є. О. Курти, Р. В. Новака, І. В. Паризького, М. А. Погорецького, О. В. Стратія, І. А. Тітка, А. С. Трекке, Г. Є. Тюріна, Л. Д. Удалової, Г. О. Усатого, П. В. Холодила, В. А. Шкелебей та інших науковців. Істотна увага дослідженню компромісних процедур у кримінальному судочинстві приділяється й у працях сучасних зарубіжних вчених-процесуалістів.

Проте, незважаючи на істотний внесок науковців у розробку проблематики досягнення компромісу в кримінальному процесі, значна кількість її теоретичних і практичних питань залишалася не з'ясованою, не досліджувалася, розкривалася фрагментарно, недостатньо повно або не отримала однозначного вирішення. До сьогодні жоден із вчених не досліджував цілісно право на компроміс та форми його реалізації у кримінальному процесі. Залишилися недослідженими юридична природа права на компроміс у кримінальному процесі, зміст та класифікація конфліктів у кримінальному провадженні, поняття, зміст та класифікація правового компромісу в кримінальному процесі, сутність процедур примирення в системі альтернативного вирішення юридичних конфліктів у кримінальному провадженні на шляху до компромісу. Фрагментарно висвітлюються історичні витоки та генеза компромісного розв'язання спорів у кримінальному судочинстві України, процесуальні механізми реалізації права на компроміс у кримінальному провадженні, зокрема, шляхом укладення угоди про визнання винуватості та угоди про примирення між потерпілим та підозрюваним (обвинуваченим), вирішення питання про звільнення особи від кримінальної відповідальності, а також шляхом вирішення кримінально-правового конфлікту засобами медіативних процедур. Відсутність однозначності у розумінні правової природи права на компроміс та інших механізмів, що мають узгоджувальний характер, їх змісту та особливостей застосування, зумовлює дискусії науковців та практиків з приводу використання компромісних або узгоджувальних процедур у кримінальному провадженні. На підставі цього у слідчій та судовій практиці виникає низка практичних проблем, пов'язаних із неналежним законодавчим врегулюванням у вітчизняному кримінальному процесі можливості реалізації права на компроміс сторонами конфлікту, який виник у результаті вчинення кримінального правопорушення, що потребують нагального вирішення.

Викладене вище зумовлює актуальність наукового дослідження теоретичних і практичних аспектів проблем реалізації права на компроміс у кримінальному процесі України, а також підтверджує актуальність обраної Сіроткіною Марією Вячеславівною теми дослідження, обумовлює його структуру, зміст, науково-теоретичну і практичну значущість роботи. Її актуальність визначається, з одного боку, невідкладними завданнями посилення боротьби з кримінальними правопорушеннями, в той же час необхідністю диференційованого підходу до вирішення конфліктів у кримінальному процесі, зокрема, шляхом досягнення компромісу між його учасниками, а з другого – потребами практики в науково обґрунтованих пропозиціях та рекомендаціях щодо вдосконалення чинного кримінального процесуального законодавства у цій сфері.

Об'єкт та предмет дослідження сформульовані вдало і відповідають вимогам МОН України. Об'єктом дослідження є комплекс правовідносин, що виникають, розвиваються та припиняються під час реалізації права на компроміс у кримінальному процесі України. Предмет дослідження становлять теорія та практика реалізації права на компроміс у кримінальному процесі України.

Дисертаційна робота виконана відповідно до положень Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015-2020 роки, схваленої Указом Президента України від 20.05.2015 р. № 276/2015, Національної стратегії у сфері прав людини, затвердженої Указом Президента України від 25 серпня 2015 р. № 501/2015, Плану заходів з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на період до 2020 року, схваленого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2015 р. № 1393-р, Стратегії сталого розвитку «Україна–2020» (Указ Президента України № 5/2015), Стратегії національної безпеки України (Указ Президента України № 287/2015), Стратегії розвитку системи Міністерства внутрішніх справ України до 2020 року (розпорядження Кабінету Міністрів України від 15 листопада 2017 р. № 1023-р), Переліку пріоритетних напрямів наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на період 2015–2019 років (п. 7.6, 7.18, 7.19, 10.1, 10.2, 10.8; наказ МВС України від 16 березня 2015 р. № 275), Тематики наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок на 2020–2024 роки (п. 14, 27; наказ МВС України від 11 червня 2020 р. № 454), Основних напрямів наукових досліджень Національної академії внутрішніх справ на 2018–2020 роки (пункти 2.4.1, 2.4.11, 3.4.4, 3.3.13; рішення Вченої ради НАВС від 26 грудня 2017 р. (протокол № 28/1).

Метою дисертаційної роботи є комплексна розробка теоретичних та практичних основ права на компроміс як кримінального процесуального інституту, формування системної концепції права на компроміс у кримінальному процесі України та формулювання на цій основі пропозицій і рекомендацій, спрямованих на удосконалення національного законодавства у відповідності до міжнародних стандартів кримінального судочинства.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їхня достовірність.

Наукові положення, висновки та рекомендації, сформульовані дисертанткою, у своїй більшості є обґрунтованими та переконливими.

Методологія та методика дослідження вибрані вірно. Як вбачається з відповідних положень дисертації, авторка володіє методологією наукового аналізу складних проблем теорії і практики юридичної науки. Достовірність та обґрунтованість отриманих результатів забезпечується через застосування авторкою сукупності загальних та спеціальних методів наукового пізнання при дослідженні специфічних суспільних відносин, що виникають у сфері врегулювання кримінально-правових конфліктів, та тих, що виникають у кримінальному провадженні. Дисертація виконана здобувачкою особисто у вигляді рукопису та містить висунуті нею науково обґрунтовані теоретичні результати.

Зміст рецензованого дослідження свідчить про використання у ньому статистичних даних та результатів зведених даних, отриманих під час опитування 269 респондентів: 150 слідчих, 60 прокурорів та 59 адвокатів. При цьому використовувався також власний 10-річний досвід вивчення судової практики, набутий під час роботи у Вищому спеціалізованому суді України з розгляду цивільних і кримінальних справ та у Верховному Суді.

Наукова праця характеризується єдністю змісту і свідчить про особистий внесок здобувачки у науку. У роботі використана достатня кількість вітчизняних та зарубіжних наукових джерел, перелік яких складає 561 найменування. Варто зазначити, що наукові джерела використані Сіроткіною Марією Вячеславівною переважно критично, з глибоким аналізом, конкретною полемікою та аргументацією власного підходу до тих чи інших положень, висновків чи пропозицій. Поставлені у дисертації завдання відповідають меті та структурі роботи і відображені у загальних висновках.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є першим в Україні комплексним монографічним дослідженням теоретичних та правових основ реалізації права на компроміс у кримінальному процесі України, в якому обґрунтовується низка концептуальних для теорії й практики понять, положень, висновків та пропозицій, що мають суттєве теоретичне і практичне значення.

На думку офіційного опонента, здобувачкою вдало і всебічно розкрито стан теоретичної розробленості інституту права на компроміс на міждисциплінарному рівні, що засвідчило потребу комплексного дослідження реалізації права на компроміс у кримінальному процесі України в межах самостійного кримінального процесуального вчення; визначено та охарактеризовано основні міжнародно-правові принципи реалізації права на компроміс у кримінальному провадженні; з'ясовано систему міжнародних гарантій реалізації права на компроміс у кримінальному судочинстві; визначено ознаки кримінально-процесуального конфлікту; розроблено визначення права на компроміс у кримінальному процесі України та здійснено ґрунтовне наукове дослідження інших проблемних питань, що стосуються використання компромісних форм вирішення конфлікту у кримінальному процесі.

Дисертанткою доведено, що під правом на компроміс у кримінальному процесі слід розуміти право на отримання цінностей, благ поновлюючого характеру, якому кореспондує обов'язок винуватої у вчиненні кримінального правопорушення особи вчинити відновну дію, як для потерпілої особи, так і для держави й суспільства в цілому, з метою відновлення порушеного кримінально караним діянням суспільного спокою, безпеки та правового порядку.

Звертається увага на поєднанні як кримінальної процесуальної, так і цивільної складової правової природи права на компроміс, що зумовлює поєднання імперативних та диспозитивних начал. Обґрунтовано, що для кримінального процесуального права взагалі, а права на компроміс зокрема, важливою домінантою та фактором є індивідуалізація, а тому носіями права на компроміс у кримінальному провадженні є потерпіла особа та підозрюваний (обвинувачений).

Запропоновано авторське визначення угоди про примирення та про визнання винуватості.

Заслуговує на увагу твердження про те, що альтернативне вирішення спорів у кримінальному провадженні передбачає активне використання сторонами стратегії компромісу і (або) стратегії співпраці; думки про те, що інститут звільнення від кримінальної відповідальності не суперечить zasadі презумпції невинуватості і міжнародним стандартам прав людини, з приводу

чого існують чимало дискусій в європейській науці та правозастосуванні.

Здобувачкою ґрунтовно досліджено історичні витоки та генезу компромісного розв'язання спорів у кримінальному судочинстві України, здійснено наукові розвідки щодо реалізації права на компроміс, з'ясовано процесуальні механізми реалізації права на компроміс у кримінальному судочинстві України, його особливі та позасудові порядки.

Перспективною бачиться імплементація інституту медіації у кримінальне судочинство як одного з дієвих напрямків реалізації права на компроміс сторонами кримінально-правового конфлікту.

Повнота викладу наукових положень, висновків та рекомендацій, сформульованих у дисертації та в опублікованих працях.

Достатній ступінь обґрунтованості і достовірності наукових положень та висновків дисертації базується на вдало обраній методиці дослідження, комплексному використанні загальних та спеціальних методів наукового аналізу, глибокому критичному вивченні теоретичних підходів. Основні положення та висновки дослідження, що сформульовані в дисертації, викладено у 43 наукових працях, серед яких одна одноосібна монографія, сімнадцять статей – у збірниках, включених МОН України до переліку наукових фахових видань з юридичних наук, п'ять статей – у зарубіжних наукових виданнях, дев'ять тез – у збірниках матеріалів міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференцій, семінарів, засідань круглих столів, одинадцять праць, які додатково відображають наукові результати дослідження. Результати дисертаційного дослідження належним чином апробовані на різних науково-практичних конференціях, семінарах та круглих столах.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що сформульовані та обґрунтовані в дисертації положення, висновки й пропозиції є внеском у науку кримінального процесу, впроваджені й можуть використовуватись у різних галузях діяльності:

- у законотворчій діяльності – для вдосконалення Кримінального процесуального кодексу України та інших законодавчих актів, які регламентують кримінальну процесуальну діяльність (акт впровадження у діяльність Комітету з питань правової політики Верховної Ради України від 23.02.2021 № 46/78 ВР);

- у правозастосовній діяльності – під час здійснення Касаційним кримінальним судом у складі Верховного Суду своїх повноважень, а також в процесі аналітичної діяльності, яка здійснюється департаментом аналітичної та правової роботи Верховного Суду; ТОВ «Правова Група «Домінанта», ТОВ «Джей ЕнЛігал» при здійсненні захисту та представництва осіб у кримінальному провадженні (акти впровадження Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 18.02.2021, ТОВ «Правова Група «Домінанта» від 24.11.2020, ТОВ «Джей ЕнЛігал» від 01.12.2020,);

- у освітньому та науково-дослідному процесі – при викладанні навчальних дисциплін «Кримінальний процес», «Складання процесуальних документів на стадії досудового розслідування», «Прийняття процесуальних рішень у кримінальному провадженні», «Судове провадження», «Досудове

розслідування», «Права людини у сфері кримінальної юстиції» та при підготовці підручників, навчальних і довідкових посібників, курсів лекцій, тестових завдань, наукових статей, тез конференцій (акти впровадження Івано-Франківського юридичного інституту Національного університету «Одеська юридична академія» від 03.03.2021, Харківського національного університету внутрішніх справ від 20.01.2021).

Науково обґрунтованою є архітектура дисертаційної роботи, яка дозволила авторці в основному повно та всебічно розкрити предмет дослідження. Структура дисертації логічно витікає з поставлених задач, об'єкта та предмета дослідження й охоплює як теоретичний, так і практичний аспект досліджуваної тематики.

Дисертація складається з анотації, переліку умовних позначень, вступу, чотирьох розділів, які містять 14 підрозділів, висновків, списку використаних джерел (561 найменування на 59 сторінках) та додатків (на 30 сторінках). Повний обсяг дисертації становить 497 сторінок, з яких основний текст - 383 сторінки.

Наукове дослідження виконано дисертанткою самостійно. Матеріали і висновки кандидатської дисертації на тему «Інститут моральної шкоди в кримінальному судочинстві України», захищеної у 2007 році у роботі не використовувалися.

У першому розділі дисертації «Теоретико-правові основи реалізації права на компроміс у кримінальному процесі України» проаналізовано виникнення та формування, генезу компромісних способів вирішення кримінально-правових конфліктів, починаючи з часів Київської Русі і до сьогодення. Досліджуючи положення таких пам'яток вітчизняного права, як «Руська Правда» (1036–1037 рр.), «Судебник Великого князя Казимира» (1468 р.), «Статут Великого князівства Литовського» (1566 р.), «Права, за якими судиться малоросійський народ» (1743 р.), «Уложення про покарання кримінальні та виправні» (1846 р.), «Статуту кримінального судочинства» (1864 р.) та ін., аргументовано зазначається, що механізми досягнення компромісу у разі вчинення злочину за часів Київської Русі, були передумовою зародження інституту «угод у кримінальному провадженні». Зазначено, що вже тоді пріоритетом у реагуванні держави на вчинення злочину було не покарання особи, а відновлення порушеного злочином балансу прав та охоронюваних інтересів як потерпілої особи, державних устоїв, так і самого злочинця, який може ресоціалізуватися в суспільстві без подальших для нього наслідків, розкаявшись і відшкодувавши шкоду (с. 44). Вивчаючи існуючі наукові роботи з досліджуваної тематики у кримінальному процесі дисертанткою зроблено висновок, що комплексного наукового дослідження права на компроміс та його реалізації у кримінальному судочинстві, у теорії кримінального процесу України не має. Науковці, які досліджували окремі питання компромісних процедур кримінального провадження, здійснювали їх розробку до реформування кримінального процесуального законодавства і тому значна частина робіт виконана на підставі вивчення зарубіжного досвіду. Інші ж дослідження здійснювалися у період прийняття КПК України у сучасному

вигляді, але без вивчення правозастосовної практики (за відсутності такої) (с. 58, с. 69). Авторкою зроблено висновок, що наукові розробки механізмів реалізації права на компроміс не обмежуються сферою кримінального процесу та є предметом дослідження й інших наукових спеціальностей. Обґрунтованим є твердження про інтеграцію наукових досліджень реалізації права на компроміс у кримінальному судочинстві в інші сфери юридичної діяльності та авторкою акцентується увага на міждисциплінарному характері цієї проблеми (с. 65-66). Методологічною основою дослідження реалізації теоретичних і практичних аспектів права на компроміс у кримінальному процесі дисертантка визначає такі методи: філософські методи (діалектичний та герменевтичний); загальнонаукові методи (формальної логіки – аналізу, синтезу, індукції, дедукції, а також узагальнення, моделювання, класифікації, історико-правовий; порівняльний); спеціально-наукові (формально-юридичний і порівняльно-правовий) та міждисциплінарні методи (соціологічний і статистичний). Акцентовано, що дослідження проблем реалізації права на компроміс у кримінальному процесі потребує використання й інших методів наукового пізнання у їх взаємозв'язку і взаємозалежності. Констатовано, що методологічні основи дослідження проблематики права на компроміс та його процедур у кримінальному процесі узгоджуються із сучасним рівнем розвитку теорії кримінального процесу (с. 77, 86). Сформульовано визначення поняття міжнародні стандарти реалізації права на компроміс у кримінальному судочинстві, під яким слід розуміти закріплені у загальновизнаних нормах міжнародних актів обов'язкового і рекомендаційного характеру загальні положення, принципи міжнародного права, відповідно до яких реалізується право учасників кримінального провадження на досягнення компромісу, а також обов'язки органів державної влади, службових та інших осіб щодо забезпечення реалізації зазначеними особами такого права (с. 90-91). Обґрунтовано, що основними міжнародно-правовими принципами реалізації права на компроміс у кримінальному провадженні є: добровільність, співробітництво і рівність сторін, інформативна згода сторін на участь у процедурах примирення, нейтралітет, незалежність, неупередженість та справедливість посередника у процедурі примирення, компетентність і кваліфікація посередника, конфіденційність, доступність процедури примирення, допустимість примирення на будь-якій стадії кримінального судочинства (с. 129).

У другому розділі «Теоретико-правові аспекти правових конфлікту і компромісу, права на компроміс у кримінальному процесі: категоріальний підхід до розуміння, критерії класифікації та структурна характеристика» досліджено правову природу, зміст і класифікацію конфліктів у кримінальному провадженні, розкрито поняття, зміст та класифікацію правового компромісу, юридичну природу права на компроміс, сутність процедур примирення в системі альтернативного вирішення юридичних конфліктів.

Зроблено висновок, що суттю правового конфлікту визначено протистояння, котре реалізується у правовій площині та має чітко виражений онтологічний, аксіологічний і праксеологічний характер, оскільки спрямовується на удосконалення ціннісних й пізнавально-діяльнісних проявів

правової реальності (с. 140). Обґрунтовано доцільність використання поняття «правовий конфлікт», а не «юридичний конфлікт», яке є вужчим за своєю сутністю. Правовий конфлікт запропоновано класифікувати, насамперед, за галузями права, що дозволило проаналізувати правову природу відповідного типу конфліктних правовідносин, виявити ті характеристики наявних конфліктів, аналіз яких буде забезпечувати з'ясування основних соціально-правових проблем сучасного суспільства (с. 140-141, 146-147). Окреслено сутність і співвідношення кримінально-правового та кримінально-процесуального конфліктів. Обґрунтовано тотожність понять «кримінальний конфлікт» і «кримінально-правовий конфлікт», під яким запропоновано розуміти конфлікт інтересів, охоронюваних кримінальним законом, що виник між особою, яка вчинила кримінальне правопорушення, державою та жертвою протиправного діяння (с. 146-149). Зазначено, що кримінально-правовий конфлікт завжди є первинним по відношенню до кримінально-процесуального, однак останній, у деяких випадках, не позбавлений своєї самостійності як вид правового конфлікту, і не є складовою частиною кримінально-правового конфлікту (с. 162). Наголошено, що кримінально-правові конфлікти є передумовою виникнення в особи права на компроміс у кримінальному процесі (с. 148). На основі аналізу наявних підходів до поняття «кримінально-процесуальний компроміс» запропоновано власне його визначення – як одного з різновидів правового компромісу, який характеризується бажанням сторін з «доброї» власної волі вирішити кримінально-правовий конфлікт при певних рівних умовах, взаємних поступках і вигоді у кримінальному провадженні (с. 178). Наголошено на розмежуванні кримінально-правового та кримінально-процесуального компромісів, що проявляється через форми їх вираження у кримінальному та кримінальному процесуальному праві відповідно (с. 178-179). Зроблено висновок, що ці два види правового компромісу (кримінально-правовий і кримінально-процесуальний) перебувають у тісному взаємозв'язку, як наслідок взаємодії кримінального та кримінального процесуального законодавства (с. 182). Запропоновано авторське визначення права на компроміс у кримінальному процесі - це право на отримання цінностей, благ поновлюючого характеру, якому кореспондує обов'язок винуватої у вчиненні кримінального правопорушення особи вчинити відновну дію як для потерпілої особи, так і для держави й суспільства загалом, з метою відновлення порушеного кримінально караним діянням суспільного спокою, безпеки та правового порядку (с. 190). Аргументовано виокремлено дисертанткою, серед інших узгоджувальних чи подібних до них процедур, що містять компромісний характер, форми реалізації права на компроміс у кримінальному процесі України, якими є: 1) угода про примирення між потерпілим і підозрюваним чи обвинуваченим; 2) угода між прокурором і підозрюваним чи обвинуваченим про визнання винуватості; 3) звільнення особи від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням винного з потерпілим (с. 191). Обґрунтовано, що для права на компроміс важливою домінантою та фактором є індивідуалізація. Індивідуальність особи є тим елементом, який пронизує всі процесуальні механізми реалізації права на компроміс у кримінальному процесі, поєднуючи їх з такою обов'язковою умовою застосування цього права,

як добровільність (с. 193). Зазначено, що носіями права на компроміс у кримінальному провадженні є потерпілий та підозрюваний (обвинувачений), оскільки право на компроміс є правом особистим. Відповідно, суб'єктами ініціативи реалізації права на компроміс у кримінальному провадженні можуть бути потерпіла особа (у разі застосування угоди про примирення, звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням), підозрюваний або обвинувачений (у випадку застосування інституту угод у кримінальному провадженні як про примирення, так і про визнання винуватості), держава, в особі уповноважених нею органів (у випадку ініціювання угоди про визнання винуватості та звільнення особи від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням). Інші учасники кримінального провадження не можуть ініціювати питання стосовно реалізації права на компроміс у кримінальному процесі (с. 193). Визначено, що КПК України 2012 р. запровадив прагматичний тип кримінального процесу, який надав можливість реалізувати об'єктивне право на компроміс через інститути звільнення особи від кримінальної відповідальності, кримінального провадження на підставі угод та, в майбутньому, медіації. Підтримано позицію науковців щодо поділу прагматичного типу кримінального процесу на приватно-прагматичний і публічно-прагматичний (с. 197-199). Межами реалізації права на компроміс визначено умови, за яких буде можливим застосування такого права у кримінальному провадженні або ж умови, за яких його реалізація буде неможливою. Основними критеріями допустимості права на компроміс є: 1) перелік кримінальних правопорушень, на які воно поширюється; 2) коло винуватих осіб, які підпадають під його дію; 3) закріплені в законі вимоги, в обмін на виконання яких особа звільняється від кримінальної відповідальності або їй пом'якшується покарання (с. 201).

У третьому розділі «Процесуальні механізми реалізації права на компроміс у кримінальному судочинстві України: особливі та позасудові порядки» розглянуто сутність і значення угод у кримінальному провадженні, актуальні проблеми їх укладення та проблеми імплементації інституту медіації у кримінальне судочинство.

Науково обґрунтовано, що в основі угоди, як про примирення, так і про визнання винуватості, лежить компроміс, в якому закладена зацікавленість сторін. Запропоновано авторське визначення угоди про визнання винуватості та угоди про примирення, вказано на доцільність законодавчого закріплення поняття угод у кримінальному провадженні (с. 247, 257-258, 285-286). Запропоновано угоду про співробітництво у кримінальному провадженні виділити окремо та чітко врегулювати процесуальний порядок укладення такої угоди, її зміст, наслідки укладення та затвердження угоди, порядок судового провадження на підставі такої угоди і наслідки її невиконання. Акцентовано увагу на тому, що потребують законодавчого врегулювання заходи безпеки стосовно підозрюваного чи обвинуваченого, з яким укладено угоду про співробітництво та запропоновано КПК України доповнити окремою статтею «Заходи безпеки по відношенню до підозрюваного чи обвинуваченого, з яким укладено угоду про співробітництво» (с. 259). Запропоновано ст. 468 КПК України доповнити частиною 3, яку викласти у такій редакції: «Угода про

примирення – це угода, укладена між потерпілим і підозрюваним чи обвинуваченим за їх ініціативою шляхом досягнення компромісу в частині компенсації заподіяної кримінальним правопорушенням шкоди в обмін на узгоджене пом'якшення покарання» (с. 285-286). Визначено, що при укладанні угод про примирення та визнання винуватості необхідно вказати на міру відповідальності, яка має бути врахована судом при постановленні вироку, інакше існує загроза того, що прокурор або потерпілий, з одного боку, та підозрюваний/обвинувачений – з іншого, досягнувши угоди про визнання винуватості або примирення, не позбавлені можливості викласти в тексті угоди обставини кримінального правопорушення, зазначивши при цьому зовсім іншу правову кваліфікацію вчиненого правопорушення з метою досягнення можливості укладення такої угоди (с. 296-298). Задля уникнення порушень в угоді про примирення, окрім сторін та інших необхідних даних, запропоновано вказувати також й ініціаторів укладення такої угоди, що сприятиме більш ефективному дотриманню вимог кримінального процесуального закону (с. 312). Доведено, що для запровадження у кримінальне судочинство інституту медіації необхідно прийняти Закон «Про медіацію», де потрібно встановити строки її проведення, особливості проведення медіації у провадженнях стосовно неповнолітніх, відповідальність медіатора у разі розголошення ним конфіденційної інформації та інші важливі аспекти, яким у державах з більш усталеними правовими традиціями приділяється належна увага. Обґрунтовано доцільність використання наступного поняття медіатора – це фізична особа, яка внесена до Реєстру медіаторів, відповідає вимогам цього Закону та залучена сторонами для проведення медіації (с. 347).

Четвертий розділ «Особливості реалізації права на компроміс при вирішенні питання про звільнення особи від кримінальної відповідальності» містить два підрозділи, в яких проаналізовано питання про звільнення особи від кримінальної відповідальності як компромісне вирішення кримінально-правового конфлікту та розкрито проблемні питання їх застосування.

Визначено, що інститут звільнення особи від кримінальної відповідальності розглядається як: інститут кримінального права, що диференціює відповідальність; радикальний засіб диференціації кримінальної відповідальності; юридичний факт, який припиняє кримінальне правовідношення, що звільняє особу від несприятливих правових наслідків; альтернатива кримінальному переслідуванню; компромісне вирішення кримінально-правового конфлікту, механізм реалізації права на компроміс у кримінальному процесі. Обґрунтовано, що звільнення від кримінальної відповідальності є компромісною формою вирішення кримінально-правового конфлікту, передбаченою Кримінальним і Кримінальним процесуальним кодексами України, яка полягає у відмові суду від імені держави від застосування заходів кримінально-правового впливу щодо осіб, які вчинили кримінальне правопорушення, у випадках, передбачених законом. На підставі аналізу сучасних досліджень вітчизняних і зарубіжних науковців, судової практики аргументовано, що звільнення від кримінальної відповідальності ніяким чином не суперечить засаді презумпції невинуватості та міжнародним

стандартам з прав людини (с. 365-367). Акцентовано увагу на проблемі та помилках застосування норм, які передбачають звільнення від кримінальної відповідальності. Зокрема, помилки звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням винного з потерпілим обумовлені схожістю цього інституту з укладенням угоди про примирення між потерпілим і підозрюваним чи обвинуваченим. Визначено, що ці правові інститути відрізняються за своєю юридичною природою та правовими наслідками: у першому випадку особа звільняється від кримінальної відповідальності повністю та щодо неї не виноситься вирок, у другому ж – виноситься обвинувальний вирок та призначається узгоджене сторонами покарання (с. 380-381).

В цілому дисертаційне дослідження відрізняється аргументованістю та достатньою обґрунтованістю пропонованих висновків. Дисертація написана грамотною юридичною науковою мовою та оформлена у відповідності з вимогами, які ставляться до такого виду наукових праць. Автореферат дисертації повністю відповідає змісту дисертаційного дослідження, ґрунтовно розкриває її зміст і надає повне уявлення про наукову цінність і практичну значущість роботи. Отримані результати відповідають науковій спеціальності, за якою здійснено дослідження.

Все це дозволяє позитивно оцінити рецензовану наукову працю, відзначити її новизну, самостійність виконання, належний теоретичний рівень. В цілому позитивно оцінюючи дисертаційне дослідження Сіроткіної Марії Вячеславівни, слід звернути увагу на деякі спірні, дискусійні чи недостатньо обґрунтовані положення і висловити окремі зауваження до роботи:

1. Дисертанткою у «науковій новизні одержаних результатів» зазначає, що нею вперше аргументовано появу у кримінальному процесі України нового його типу – прагматичного (с. 34). Поряд із цим, авторка вказує, що в дисертації дістали подальший розвиток думки вчених щодо поділу прагматичного типу кримінального процесу на приватно-прагматичний та публічно-прагматичний (с. 198-199). У зв'язку з цим хотілося б уточнити позицію дисертантки щодо її особистого внеску в розробку зазначеної проблематики.

2. Докторантка вказує, що нею запропоновано авторське визначення права на компроміс у кримінальному процесі України, під яким слід розуміти право на отримання цінностей, благ поновлюючого характеру, якому кореспондує обов'язок винуватої у вчиненні кримінального правопорушення особи вчинити відновну дію, як для потерпілої особи, так і для держави й суспільства в цілому, з метою відновлення порушеного кримінально караним діянням суспільного спокою, безпеки та правового порядку (с. 202). Проте, визначення досліджуваного права як «права на отримання цінностей, благ поновлюючого характеру» не дозволяє сформулювати повне розуміння його змісту, у зв'язку з чим підлягає уточненню під час публічного захисту.

3. Дисертантка виокремлює коло суб'єктів ініціативи реалізації права на компроміс, до числа яких відносить потерпілого, підозрюваного, обвинуваченого та державу в особі уповноважених нею органів (с. 193 – 194). Водночас, авторський підхід до визначення кола суб'єктів ініціативи зазначеного права видається неповним внаслідок невіднесення до їх числа

представника та законного представника потерпілого і захисника та законного представника підозрюваного, обвинуваченого.

4. Авторка визначає міжнародні стандарти реалізації права на компроміс у кримінальному судочинстві як загальні положення, принципи міжнародного права, відповідно до яких реалізується право учасників кримінального провадження на досягнення компромісу, а також обов'язки органів державної влади, службових та інших осіб щодо забезпечення реалізації цього права (с. 129). Проте, вона не враховує, що міжнародні стандарти прав осіб, у тому числі й права на компроміс у кримінальному процесі, не лише закріплюються в міжнародно-правових актах, але й формуються в судовій практиці міжнародних судових інституцій, у тому числі й тих, юрисдикція яких визнана Україною.

5. У підрозділі 3.1. докторанткою запропоновано угоду про співробітництво у кримінальному провадженні виділити окремо та чітко врегулювати процесуальний порядок укладення такої угоди, її зміст, наслідки укладення та затвердження угоди, порядок судового провадження на підставі такої угоди і наслідки її невиконання. Хотілось би почути аргументацію при захисті. Чи це позитивно вплине на хід кримінального процесу та на укладення угоди?

Зазначені міркування у своїй більшості мають окремий, дискусійний характер і не впливають на загальну позитивну оцінку наукової праці.

ЗАГАЛЬНИЙ ВИСНОВОК:

Дисертація на тему: «Теорія та практика реалізації права на компроміс у кримінальному процесі України», подана на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність, є кваліфікованою науковою працею, виконаною особисто здобувачкою, вирішує важливе наукове завдання, є актуальною, завершеною, такою, що має теоретичну і практичну значущість та відрізняється науковою новизною.

Дана наукова робота відповідає вимогам п. п. 9, 10, 12, 13 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567, а її авторка Сіроткіна Марія Вячеславівна заслуговує на присудження їй наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність.

Офіційний опонент:

**Доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент НАПрН України,
заслужений юрист України,
професор кафедри кримінального процесу
Національного університету
«Одеська юридична академія»**

Ю. П. Аленін

Підпис професора Аленіна
Перший проректор Академії